

ฉบับที่ 17 (8 เมษายน 2552)

**เศรษฐกิจโลกวิกฤตเพราะขาดธรรมาภิบาล โอกาสแห่งสติในโลกที่ไม่แน่นอน
สุริชัย หวันแก้ว**

วิกฤตเศรษฐกิจในปัจจุบันสะท้อนถึงรากเหง้าของปัญหาบางด้านจากโลกาภิวัตน์ร่วมสมัย แรงขับเคลื่อนจากวิวัฒนาการของระบบเศรษฐกิจ ที่ภาคการเงินอิงอยู่กับการเก็งกำไรจนเสียดุล จนมีนักวิชาการที่ชื่อว่า โลกาภิวัตน์กระแสนี้ทำให้โลกกลายเป็น "บ่อนขนาดใหญ่" ที่สักวันหนึ่งจะต้องพ่ายแพ้ต่อความสำเร็จของตนเอง

นักคิดบางคนเชื่อว่าวิกฤตหรือมหาวิกฤตครั้งนี้เป็นอาการของความปั่นป่วนสับสนอันมีแบบแผนและแบบแผนที่ว่า เป็นผลมาจากความโลภ ที่ไม่มีการกำกับทั้งจากภายในหรือภายนอกระบบเศรษฐกิจ

ข้อที่น่าสังเกตคือ มีนักเศรษฐศาสตร์จำนวนน้อยมากที่ได้ชี้ถึงภาวะความเสี่ยงภัยของระบบเศรษฐกิจโลกไว้อย่างเป็นจริงเป็นจัง

ในระดับโลกมีเพียงคนอย่าง โจเซฟ สติกลิตซ์ (โนเบล 2001) พอล ครุกแมน (โนเบล 2008) เท่านั้น ที่คาดการณ์เรื่องวิกฤตเช่นนี้ไว้ล่วงหน้าอย่างชัดเจน

ภาวะของเศรษฐกิจโลกขณะนี้ยังไม่มีแววสว่างว่าพลวัตของวิกฤตได้ก้าวมาถึงจุดต่ำสุดแล้วแต่อย่างใด

ขณะเดียวกันความเกี่ยวพันเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจไทยกับโลกทำให้การคาดการณ์ในอนาคตขาดความแน่นอน แม้วางใจไม่มีองค์ความรู้ ที่หนักแน่นพอ (แม้แต่ในวงเศรษฐศาสตร์เอง) ที่จะเขียนภาพที่ชัดเจนและแน่นอนก็ตาม

ขณะที่ปัญหาต่อเนื่องจากวิกฤตเศรษฐกิจทำให้ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนรวมทั้งชุมชน ทุกระดับมีโอกาสอยู่เฉย ปัญหาที่เผชิญภาวะความไม่มั่นคงปรากฏตัวในทุกระดับของชีวิต (Human Insecurities) ทุกฝ่ายจึงต้องดำเนินการในทางที่เห็นควรอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ท่าทีต่อพลวัตวิกฤตเมื่อทัศนคติกลายเป็นอุปสรรคต่อความเข้าใจและการปรับตัว

ท่าทีของฝ่ายต่าง ๆ ต่อพลวัตของวิกฤตที่ยังไม่ถึงจุดต่ำสุดนี้ จึงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง

น่าสังเกตว่าตอนแรกในหลายประเทศรวมทั้งไทยมีหลายฝ่ายเห็นว่าวิกฤตครั้งนี้จะเกิดเฉพาะภาคกิ่งกำไรและการเงิน

แต่มาระยะ 3 เดือนหลังนี้เปลี่ยนความคิดมากู้เศรษฐกิจ ขณะที่บางฝ่ายยังมองว่าประเทศอื่นโดนผลกระทบแย่กว่าไทย เช่น สิงคโปร์ ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ เราจึงไม่ควรห่วงใยมากจนเกินเหตุ

บางฝ่ายจึงได้ที ถือเป็นโอกาสสร้างกระแสทางการเมืองเชิงรุกว่ารัฐบาลนี้ล้มเหลว โดยแสดงตัวเลขพยากรณ์ให้แยกว่าหรือบางคนในรัฐบาล บางคนก็ถือเป็นเรื่องต้องแก้เกมภาพลักษณ์

แท้ที่จริงประเด็นปัญหา เศรษฐกิจที่เกิดขึ้นตอนนี้ก็มียูว่าพลวัตวิกฤตยังไม่ถึงพอดที่เทวดาหน้าไหนจะพยากรณ์ด้วยความมั่นใจได้ 2-3 สัปดาห์ก่อนที่สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เพิ่งจะชี้ว่าเศรษฐกิจไทยหดตัวลง 4.3% ในไตรมาสที่ 4 ซึ่งก็แย่กว่าที่คาดกันไว้ ต่อมาธนาคารแห่งประเทศไทยก็ได้ออกมาชี้ให้เห็นเศรษฐกิจติดลบหลายไตรมาส ติดต่อกันด้วย

อย่างไรก็ดี มีข้อคิดที่น่ารับฟังอย่างยิ่งว่าการที่เศรษฐกิจหดตัวลง กลับเป็นโอกาสแก่ธรรมชาติที่จะได้ว่างเว้นจากการถูกใช้ประโยชน์อย่างเห็นแก่ตัวและเป็นโอกาสแก่ระบบนิเวศนี้ในการฟื้นตัวขึ้นมาได้

ขณะเดียวกัน ในอีกระดับหนึ่งก็น่าจะถือเป็นโอกาสเชื่อมโยงการแก้วิกฤตเข้ากับข้อเสนอทางเลือกใหม่แห่งเศรษฐกิจคุณธรรมคือ เป็นทุนนิยมที่มีจริยธรรมและมุ่งสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ที่มุ่งด้านใช้เทคโนโลยีสะอาดและประหยัด

ขณะเดียวกันก็ต้องไม่เป็น ภาระต่อสิ่งแวดล้อมหรือเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) ซึ่งก็เชื่อมโยงกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วย และดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุข (GNH) ฯลฯ รวมทั้งการเคลื่อนไหวแสวงหาเครื่องชี้วัดสังคมคุณภาพ (Social Quality)

จุดบอดด้านคุณค่า-คุณธรรม ระวังความเสี่ยงจากการคิดด้านเดียว

การกู่วิกฤตโดยเน้นแต่การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหรือเฉพาะเรื่องอย่างเดียว ย่อมมีโอกาสจะสร้างความเสี่ยงต่ออนาคตได้ เพราะการขาดการพิจารณาบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป และละเลยความรู้ใหม่ในการจัดการทางสังคม โดยเฉพาะการมองข้ามมิติคุณค่า-คุณธรรม ในเศรษฐกิจทุนนิยม แต่มุ่งใช้โอกาสและใช้ทรัพยากรด้วยเป้าประสงค์เพียงประโยชน์เฉพาะหน้า ย่อมนำพาให้หลงทิศผิดทางได้โดยไม่ทันรู้ตัวได้อีก

ทั้งนี้ เพราะท่าทีการมองโลกแต่ในแง่การมุ่งใช้ประโยชน์อย่างไม่บันยะบันยังนี้ไม่ ไซหรือที่ทำให้ วิกฤตสิ่งแวดล้อมและวิกฤตพลังงานตลอดจนภูมิอากาศวิปริตจนไม่ มีทางเยียวยาได้

ถ้าเพียงว่าเศรษฐกิจวิกฤตแต่วิถีคิด-จิตปัญญาไม่วิกฤตก็ย่อมจะแก้ปัญหาได้ง่ายกว่านี้ แต่ สถานการณ์ของวิกฤตขณะนี้บ่งชี้ว่าเรากำลังตกอยู่ในภาวะวิกฤตสองชั้น คือ มีทั้งปัญหาความ เตือดร้อนและแว่นตาในการมองปัญหานั้นด้วย ถ้าไม่ตั้งสติแยกแยะให้ออก การกระทำใดๆ ก็ จะกลายเป็นวังวนที่มีทิศทางที่ดิ่งลงๆ เราจึงหลีกเลี่ยงไม่พิจารณาปัญหาของวิถีคิด-จิตปัญญาไปด้วย ไม่ได้ เพราะจุดตันตอของวิกฤตแท้จริงนั้น คือ การคิดเชิงคุณค่าแบบด้านเดียว และเป็นด้านเดียว ที่หมุนตามกระแสหลักของโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจจนขาดสติใน การรองรับความเสี่ยงนั่นเอง

แต่เท่าที่ผ่านมามีการตัดสินใจในเรื่องคุณค่า-คุณธรรมมักจะถูกเสนอให้เป็นเหมือนประเด็นคู่ ขัดแย้ง เช่น

- 1) จะมุ่งใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม หรือ จะเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
- 2) จะคิดถึงแต่ความสุขของรุ่นตัวเอง หรือ จะนึกถึงคนรุ่นลูกรุ่นหลานด้วย
- 3) จะมุ่งใช้ประโยชน์จากความสัมพันธ์กับมนุษย์คนอื่น ๆ หรือ จะมุ่งอยู่ร่วมกับมนุษย์อื่นอย่าง ยั่งยืน
- 4) จะมุ่งประโยชน์แห่งชาติ (National Interests) โดยหาประโยชน์จากเพื่อนบ้าน หรือ จะมุ่ง ประโยชน์ที่สมดุลกับประโยชน์เพื่อนบ้านและประโยชน์ของมนุษยชาติ
- 5) จะประกาศเขตควบคุมมลพิษที่มาบตาพุด หรือจะเอาความเจริญทางเศรษฐกิจและ อุตสาหกรรม

ฯลฯ

ใครเล่าจะกล้าบอกว่าทางเลือกเหล่านี้เป็นเรื่องง่ายๆ คือ จะเลือกข้างไหนก็พึงธงไปเลย ถึงอย่างไร ทั้งสองซีกก็ขัดแย้งเป็น "คู่กัด" กันอยู่แล้ว มักชอบวิธีคนเก่งคิดแบบเดิม คือ คิดไว้ ทำไว้ เห็นผล ไร่ ความคิดดีๆ เรามีอยู่แล้วขอแต่มีฝีมือทำการตลาด (Marketing) ก็เพียงพอแล้ว เพราะสิ่งที่ ปฏิเสธไม่ได้เลย คือ นัยความสำคัญของการตัดสินใจด้านคุณค่า เพราะเราคงจะปล่อยให้ไปตาม ความเคยชินและขาดการไตร่ตรองทางเลือกเชิงคุณค่าไม่ได้

ปัญหาไม่ใช่โทษขั้นเดียวที่อาศัยความกล้าบ้าบิ่นก็พอ แต่เราจำต้องแสวงหาจุดสมดุลในโลกของความเป็นจริงโดยไม่ส่งเสริมการศีโรราบ ต่อลัทธิความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเฉพาะหน้า

เพราะวิกฤตยังไม่หยุดแต่การกระทำแบบถือดีของเราอาจมีทางจะซ้ำเติมให้ความเดือดร้อนในชีวิตของผู้คนเลวร้ายเกินกว่าที่ควรจะเป็นไป

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การเรียนรู้คุณธรรมแห่งชีวิตการอยู่ร่วมกัน

แม้จะมีข้อจำกัดภายใต้ระบบเศรษฐกิจใหญ่แต่ทุกภาคส่วนในสังคมได้ปรากฏความตื่นตัวต่อประเด็นความรับผิดชอบต่อด้านจริยธรรมและด้านสังคมของธุรกิจอย่างจริงจังและกว้างขวาง

ในปัจจุบันปฏิบัติการฝ่าวิกฤตเศรษฐกิจที่เป็นจริงได้ เกิดขึ้นแล้วด้วยการริเริ่มและขับเคลื่อนของหลายฝ่ายในรูปแบบและลักษณะต่างๆ ในหลายสาขา ภาคส่วน และในหลายระดับ

พลังตื่นตัวสร้างสรรค์ที่มีมิติใหม่ (New Social Actors) ทว่ากระจัดกระจายเหล่านี้ จึงสามารถจะมีคุณค่าและความหมายต่อสังคมโดยรวมในบริบทแห่งการเปลี่ยน ผ่านเป็นอย่างดี

ในภาคธุรกิจเกิดขบวนการความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR)

ในภาคราชการมีการตื่นตัวต่อเรื่องธรรมาภิบาลและการสร้างมาตรฐานอุตสาหกรรมที่กว้างขวางกว่าเดิม

ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือ การตื่นตัวของชุมชนในท้องถิ่นและขบวนการผู้บริโภคต่อสู้เพื่อให้เกิดความมั่นคงในชีวิต (human Security)

สิ่งเหล่านี้แสดงออกในลักษณะของสำนึกของผู้บริโภคและสิทธิในชีวิตและสุขภาพ

มีเครือข่ายครอบครัวติดตามสื่อที่ใช้เด็กและเด็กสาวเป็นจุดขาย ธุรกิจและสื่อหลายแห่งใช้ราคาจรรยาเป็นตัวนำในยุทธศาสตร์การขาย มีเด็กเยาวชนรวมตัวกันเป็นขบวนการตาสับปะรด ตลอดจนเครือข่ายผู้บริโภคเรียกร้องหาความรับผิดชอบต่อสุขภาพ จนสามารถทำให้ฝ่ายธุรกิจหันมายอมรับว่าจะระมัดระวังในเรื่องที่ไร้อ้วนใน เด็กเป็นผลลัพธ์จากการตลาดที่ละเลยจริยธรรม

ล่าสุดการยืนยันในการ ประกาศเขตควบคุมมลพิษที่มาบตาพุดเร็ว ๆ นี้ ย่อมมีความหมายเชิงบวกต่อทุกฝ่ายรวมทั้งยกระดับมาตรฐานของอุตสาหกรรมให้มี บรรทัดฐานทางสังคมสูงขึ้นกว่าเดิม

การส่งสัญญาณต่อโลกว่าประเทศไทยกำลังมุ่งสู่ยุคเศรษฐกิจที่มีจริยธรรมย่อม เป็นนิมิตหมายต่ออนาคตร่วมกันของโลกด้วย

ความไม่มั่นคงในชีวิตอัน เนื่องมาจากวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้ น่าจะเปิดมิติใหม่แก่โอกาสแห่งสติครั้งสำคัญแก่สังคมไทย หลายฝ่ายมีความตระหนักรู้ชัดเจนว่า แม้ไม่อาจละเลยความจริงด้านเศรษฐกิจแต่เราต้องแยกให้ออกระหว่างประโยชน์ต่อตัวเองกับประโยชน์ต่อชีวิตให้ได้

การส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในหมู่ผู้ริเริ่มและผู้สนใจพลังสร้างสรรค์ในมิติใหม่เหล่านี้ ทั้งในระดับความคิดประสบการณ์และจินตนาการ น่าจะเป็นคุณค่าในตัวเอง

การทำความรู้จักและทำความเข้าใจต่อมิติใหม่แห่งชีวิตและสุขภาพจากระดับท้องถิ่น น่าจะทำให้เราหลุดพ้นจากกับดักการเมืองแบบแยกขั้วได้บ้าง

เพราะถ้าเรายังเชื่อในคุณค่าแห่งชีวิตร่วมกัน เราย่อมต้องยืนอยู่บนฐานของหลักการนี้ด้วยความมั่นคงหนักแน่น

ขณะเดียวกันการเรียนรู้คุณค่าของชีวิตร่วมกันเหนือผลประโยชน์ที่ตัวเองจะได้ก็ น่าจะเป็นการสร้างเงื่อนไขในการร่วมกันขับเคลื่อนและยกระดับพลังสร้างสรรค์ ในสังคมให้มีทิศทางร่วมกันในทิศทางที่พอเพียงและยั่งยืนอย่างแน่นอน

เผยแพร่ในมติชนรายวัน 25 มีนาคม พ.ศ. 2552 หน้า 6